

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA BERILADIGAN TA'LIM

MAZMUNI

Adilova Madina Shamsidinovna

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali

madina.adilova87@gmail.com

Xursanova Pokiza Sadridin qizi

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali talabasi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada bugungi kundagi maktabgacha ta'limda ta'lim mazmunini va mohiyatining samarali tashkil etishning psixologik va pedagogik jihatlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: rivojlanish, ta'lim, hissiy bilish, tassavur, tasviriy faoliyat.

Bolaning o'sishi, uning jamiyatimizga kerakli bo'lgan yetuk shaxs sifatida voyaga yetishi muayyan qonunlarga bo'ysunadi va bu qonunlar Prezidentimiz boshchiligida ishlab chiqilib izchil ta'riflab berilgan.

Boshlang'ich ta'limni rivojlantirishning hozirgi bosqichida jamiyat va davlatning ustuvor yo'nalishi - bu yuksak ma'naviy-axloqiy, mas'uliyatli, ijodkor, tashabbus ko'rsatib kelayotgan O'zbekiston fuqarosini tarbiyalashdir. Ma'naviyat va axloq shaxsning asosiy xususiyatlari sifatida qaraladi.

Psixologlar bolaning rivojlanishi nazariyasini, bola irsiy tabiiy moyillik qobiliyatiga, tug'ma qobiliyatning dastlabki kurtaklariga egadir, bu tug'ma qobiliyat kurtaklari bola tug'ilmasdanoq uning organizmiga joylashgan bo'ladi deb ta'riflaydilar. Bu tabiiy qobiliyatlarini o'zgartirish ancha murakkab, unga faqat tarbiyaviy omillar yuzasidan yondashib turish lozim bo'ladi. Bolaning psixologik xususiyatlari tez yoki sekin namayon bo'lib boradi.

Bolani tabiatini o'zgartirish qiyin, bu sohada muvaffaqiyat qozonish mushkuldir deb biz o'z ongimizga singdiramiz buning natijasida bola bilan ishlashda yani shakllantirishida bir muncha muommolar tug'uladi, bollalar eng avvola dunyoni o'yin orqali anglar ekan unga biz bilishni o'zi anglagan yo'nalish orqali ochishimiz kerak, bunda biz bollalarni tassavurlarini boyitib har bir narsani ular o'zlari ko'rgan tarafdin anglatishga yani tassavurlarini boyitgan holda qaray olsak bu sohada albatta muvaffaqiyatga erisha olamiz. Tug'ma biologik imkoniyatlar bola shaxsining tarkib topishida asosiy, hal qiluvchi ahamiyatga egadir va bu psixik xususiyatlarning rivojlanishi, bu imkoniyatlarning pishib yetilishi o'z-o'ziga takomillashuvi demakdir. Buning uchun tegishli tashqi shart-sharoitlar bo'lsa bas. Chunonchi, ta'lim tarbiya tug'ma imkoniyatlarni namayon qilish va amalga oshirishning zaruriy

shartlaridan hisoblanadi. Shuning uchun bolalarnig psixik xususiyatlaridan farq tarbiyaning turlicha ta'sir qilishi kuchiga bog'liq.

Binobarin, ta'lim va tarbiya, jamiyat talablariga javob beradigan muayyan shaxsiy sifatlarni tarkib toptirish maqsadida katta avlodning yosh avlodga ongli maqsadga muvofiq ta'sir ko'rsatish jarayoni sifatida hal etuvchi muhim omil hisoblanadi. Ma'lumki, maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning o'yinlari taqlid qilish tabiatida bo'ladi. Bola tevarak atrofidagi borliqni boshqalardan o'zgacharoq fahmlaydi, kuzatadi. Undagi ba'zi narsalarni o'yiniga kiritadi va shu o'yin vositasida o'zini qurshab turgan olam haqida muayyan axborotga ega bo'ladi. Shuning barobarida, unda hodisalarga nisbatan muayyan munosabat paydo bo'ladi.

Bolalar tabiat hodisalari, jonivorlar hayoti va harakatlariga taqlid qilib o'ynar ekan, shu qatorda ularning ma'nosini anglay boradi. Asta-sekin hayotiy tajriba orttiradi, qiyinchiliklarni yengishga, bu esa irodasini tarbiyalaydi. Ularda harakat ko'nikmalari hosil bo'ladi va tasavvur tobora boyib boradi.

Bundan tashqari, o'yinlar bolalarning jismoniy barkamol bo'lishi uchungina emas, balki ularni aqliy, ma'naviy, marifiy, axloqiy har jihatdan tarbiyalashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'plashib bajariladigan faoliyat turlarida bolalar maqsadga erishish uchun farosati va tadbirkorligini, qatiyatini ko'rsatishi, jamoat oldida faqat o'zining emas, balki o'rtoqlarining hatti-harakatlari uchun ham javobgarlik hissini sezsa olishini shakillantirib borish zarur.

Rivojlanish deganda odatda bir- biriga bog'liq ikki faktor

1. Miyaning o'z biologik, organik yetilish, uning anatomik-biologik tuzilishining takomillashuvi;

2. Psixik (aqliy) rivojlanishining ma'lum dinamik darajalarining ortib borishi tushuniladi.

O'z-o'zidan ma'lumki, aqliy rivojlanish miya tuzilishining biologik tuzilishining biologik yetilishi bilan bog'liq. Ta'lim miyaning organik tuzilishini inkor eta olmaydi. Ta'lim bilan rivojlanish o'zaro bog'liqdir. Rivojlanish bilan ta'lim bir- biriga mustahkam bog'liq bir butun jarayondir. Chunki ta'limsiz to'la aqliy rivojlanish bo'lmaydi. Maktabgacha tarbiya yoshdagi bolalar shaxsining kamol topishida bolalarga ma'lum darajada ta'lim berish katta ahamiyatga egadir. Bolalarga ta'lim berish eng avvalom oiladan va atrof muhitga qiziqishdan, keyin esa bog'cha yoshidanoq boshlanadi, chunki odam ijtimoiy foydali mehnatga tayyorlanishi uchun juda ko'p va kerakli bilimga ega bo'lishi kerak.

Bundan tashqari, ta'lim bolalarni har tomonlama rivojlantirishning eng zaruriy shartlaridandir. Bolalar qisqa davr ichida insoniyat jamiyat tomonidan yaratilgan juda ko'p bilimlarni o'zlashtirishlari kerak bo'ladi. Shuning uchun bizning Respublikamiz tarbiyaning maqsadlariga ko'ra bolalarga ularning har bir yosh davrlarida, ya'ni oilada, yaslida, bog'chada, maktab va oliygohlarda ta'lim beriladi. Bolalarga beriladigan ta'limning mazmuni har bir yosh davrida bir-biridan keskin farq qiladi.

Masalan: oilada va yaslida yasli yoshidagi bolalarga majburiy (bilim) ta'lim berilmaydi. Ular uchun kundalik hayotining o'zi ta'limdan iborat bo'lib, bu yoshdagi bolalar kundalik

hayotlarida atrof- muhitdagi narsa va hodisalar bilan tanishadilar, xilma- xil narsalarni qollari bilan ushlab ko‘rib sinchiklab tekshiradilar. Bu yoshdagi bolalar kuchli hissiyotli va juda qiziquvchan bo‘ladilar. Bolalardagi qiziquvchanglik va kuzatuvchanglik juda yuqori bo‘lganligi tufayli boshqalar uchun qiyin tuyilgan narsalarni ham onson o‘yindek qabul qilib tezda urganib o‘zlashtirib olishi tez bo‘ladi, 90% bolalar 10 gacha bo‘lgan sonlarni kattalarni yordamisiz predmetlarni o‘ynashi orqali urganadi bunda ularda hech qanday qiyinchilik bo‘lmaydi. Ularning ana shu qiziquvchanligidan keng foydalanish lozim, ta‘lim berishda ularni atrof –muhitdagi narsalar bilan bevosita tanishtirishdan ko‘rsatma material yaxshi natija beradi.

Bog‘cha yoshdagi bolalarga beriladigan ta‘lim xarakteri esa tubdan farqli o‘zgarib, ta‘lim jarayoni maxsus tuzilgan dastur asosida olib boriladi. Bu yoshdagi bolalarga beriladigan bilim darajasi yasli yoshdagi bolalarga beriladigan bilimlarga nisbatan juda kengaytirib boriladi. Bu bilimlarni o‘zlashtirish tarbiyachi tomonidan maxsus tashkil etilgan mashg‘ulotlar orqali amalga oshadi.

Masalan: Elementlar matematika mashg‘uloti, ona tili mashg‘uloti, jismoniy tarbiya mashg‘uloti, rasm, loy, aplekatsiya konstruktivlash, kompyuter mashg‘uloti va boshqa shunga o‘xshash mashg‘ulotlar jumlasidandir. Bog‘chadagi ta‘lim jarayoni mumkin qadar aniq, to‘liq holda va ko‘rsatmali vositalar bilan o‘tkazilishi kerak. Muntazam ravishda o‘tkaziladigan ana shunday mashg‘ulotlar natijisida bog‘cha yoshidagi bolalarda bilimlarni o‘zlashtirishga ishtiyoq, qiziqish, bilimlarga havas ortib boradi. Biroq ta‘limiy mashg‘ulotlarda bolalar ishini doim kuzatib turilsa, ular oldiga aniq maqsad va vazifalar belgilab berilsa, bu mashg‘ulotlar ham o‘yin faoliyatlari kabi g‘oyat qiziqarli va jozibali o‘tadi, bolalar mashg‘ulotlarda zerikmay, diqqat bilan ishtirok etishadi.

Undan tashqari bog‘cha yoshidagi bolalar shaxsiy xislatlarining kamol topishida tasvirlash faoliyatining roli kattadir. Ma‘lumki bog‘cha yoshidagi bolalarga rasm solish, loydan turli narsalar yasash, kubuklardan uychalar, ko‘priklar qurish singari mashg‘ulotlar juda yoqadi. Ular o‘z tasviriy faoliyatlarida tashqi muhitni, undagi narsalarni, tabiatni, hayvonlar dunyosini, aks ettirishni juda xohlaydilar va shunga intiladilar. Bog‘cha yoshdagi bolalar tasvirlash faoliyatining psixologik afzalligi mazkur faoliyatida ijodkorlik, yaratuvchanlik elementlarining mavjudligidan iboratdir. Bolalar o‘zlari istak, hohish, intilishlari ana shunday tasvirlash, rasm solish, loy, guldun biror narsa yasash, aplekatsiya ishlari orqali ifodalashga intiladilar. Shuning uchun bog‘cha yoshdagi bolalarning tasvirlash faoliyatlari juda sodda bo‘lsa ham ular o‘zlarining bunday faoliyatlarida atrofda narsa hodisalarni shunchaki tasvirlab qolmay, balki o‘zlaridan nimalarnidir qo‘shib, yangilik yaratishga harakat qiladilar. Bolalardagi ayrim qobiliyatlar ularning tasvirlash faoliyatida juda erta namoyon bo‘la boshlaydi.

Bog‘cha yoshidagi bolalarning tasvirlash faoliyati juda sodda bo‘lib, ular o‘zlari tushunganiga va o‘z fikri bo‘yicha ish olib boradi, chunki ular hali yoshi katta kishilar kabi kuzatish

qobiliyati o'z tasavvurlari asosida amalga oshadi. Bu yoshdagi bolalarda tasvirlash faoliyati real voqelik emas balki o'yin tarzida o'tkaziladi.

Agar tarbiyachi bolalarning tasvirlash faoliyatini muntazam ravishda pedagogik jihatdan to'g'ri yo'lga qo'ysa va tashkil etib borsa, bolalarning tasvirlash faoliyatiga munosabatlari o'zgaradi.

Bog'cha yoshidagi bolalarning tasvirlash faoliyatlarini takomillashtirishda narsalardan nusxa ko'chirish juda katta ahamiyatga egadir. Nusxa ko'chirish orqali bolalarning kuzatuv qobiliyatlari, fantaziyasi, fikrlash qobiliyati rivojlanadi.

Xulosa: Bugungi kunda biz farzandlarimizni rivojlantirishimizda har tamonlama yetuk shaxs bo'lib kelajakda qaysi kasbda bo'lsa ham o'z kasbini yetuk mutaxasisi bo'lishi uchun har bir ota ona o'z oldiga buni maqsad qilib qo'yib harakat qilsa, farzandi bilan do'stona munosabatda bo'lib eng avvalom bor ularni bilimga bo'lgan qiziqishini tassavurlarida shakillantirib, ularni qiziqishlariga etibor bilan qarab ahamiyatli bo'lsagina ta'lim olish jarayonidagi qiyinchiliklar o'qib urganishdagi qiyinchiliklar bo'lmaydi bolalarda. Maktabgacha ta'limda ta'limni samarali tashkil qilish uchun avvalo bolaning psixologik holatini, uning ijodiy qobiliyatlarini hamda aqliy jihatlarini inobatga olish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan davlat talablari, T.:2013y
2. H.M. Qayumova "Maktabgacha pedagogika". "TDPU" nashriyoti, T.:2013y
3. Komilova, A., & Adilova, M. (2023). SHAXS EMOTSIONAL INTELLEKTINING PSIXOLOGIK VA PSIXOFIZIOLOGIK JIXATLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2).
4. Komilova, A., & Adilova, M. (2023). AGRESSIYA–OSMIRLARDA YUZAGA KELADIGAN TAJOVUZKORLIK RIVOJLANISHIGA TASIR ETUVCHI FENOMEN SIFATIDA. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1).
5. Adilova, M. (2023). THE PSYCHOLOGICAL EFFECT OF TRAPS IN THE SOCIAL NETWORK ON YOUTH MIND AND SPIRITUALITY. Open Access Repository, 4(2), 500-505.
6. Muratovich, M. E., Kurbon, O., & Shamsiyevna, A. M. (2022). Some features of the formation of mathematical representations in preschoolers in the process of familiarizing them with the size and shape of objects.